

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологічне опитування : Чи підтримуєте ви діяльність суду в Україні (динаміка 2005-2013) / Електронний ресурс. – Режим дост. : http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=169
2. The European Court of human rights in facts & figures, 2012 // European Court of Human Rights, June 2013. – Електронний ресурс. – Режим дост. : http://www.echr.coe.int/Documents/Facts_Figures_2012_ENG.pdf.
3. Носырева Е.И. Альтернативное разрешение гражданско-правовых споров в США: дисс. ... докт. юрид. наук. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001. – 362 с.
4. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции / С.И. Калашникова // Электронный ресурс. – Режим дост. : <http://mosmediator.narod.ru/index/0-1604>.
5. Rozdeiczer L., Alvarez de la Campa A. Alternative Dispute Resolution Manual: Implementing Commercial Mediation / L. Rozdeiczer, A. Alvarez de la Campa. – The World Bank Group. – November 2006. – 166 p.
6. Blackford C. Guidelines for monitoring additional dispute resolution processes within the Resource Management Act. – May 1992. – Information Paper No. 39. – Centre for Resource Management Lincoln University. – p.7; Assisted Dispute Resolution // Federal Court of Australia. – Электронный ресурс. – Режим дост. : <http://www.fedcourt.gov.au/case-management-services/ADR>.
7. Centre for Effective Dispute Resolution // Электронный ресурс. – Режим дост. : <http://www.cedr.com/>.
8. Большой энциклопедический словарь [Текст] : энциклопедия / Ред. А.М. Прохоров. – М. : Сов. энциклопедия ; СПб. : Фонд «Ленинградская галерея», 1993. – 1628 с.
9. Философская Энциклопедия. В 5-х т. – М.: Советская энциклопедия. – [под редакцией Ф. В. Константинова]. – 1960—1970. – т.3. – 1964. – С. 55.
10. Лефевр В.А. Конфликтующие структуры / В.А. Лефевр. – М. : Советское радио, 1973. – 160 с.
11. Психологічний словник / за ред. В. В. Давидова, А. В. Запорожця, Б. Ф. Ломова та ін – М.: Педагогіка, 1983.
12. Давыденко Д. Л. Вопросы юридической терминологии в сфере «альтернативного разрешения споров» / Д.Л. Давыденко // Третейский суд. – СПб., 2009. – № 1. – С. 40 – 53.
13. Клеандров М. И. Доарбитражный порядок защиты хозяйственных прав. – Душанбе: ДОНИШ, 1984. – 163 с.
14. Burton J. W. Conflict-Dispute Distinction // Conflict: Resolution and Prevention. – NY: St.Martin's Press, Inc., 1990. – P. 112-114.
15. Брыжинский А.А. Альтернативное разрешение правовых споров и конфликтов в России: Дис. ... канд. юрид. наук / Александр Андреевич Брыжинский. – Саранск, 2005. – 234 с.
16. Астахов П. А. Юридические конфликты и современные формы их разрешения (теоретико-правовое исследование): дисс. ... доктора юрид. наук.12.00.01 / П. А. Астахов. – М., 2006. – 446 с.
17. Тихомиров Ю. А. Коллизионное право: [учеб. и науч.-практ. пособие] / Ю. А. Тихомиров. – М.:Издание г-на Тихомирова М. Ю., 2003. – 394 с.
18. Дмитриев А. В. Конфликтология: учеб. пособ. – М., 2003. – С. 39.
19. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редколегії) та ін.]. – К.: Укр.енцикл., 1998. – Т. 2: Д-Й. – 1999. – С. 335.
20. Податкові конфлікти: особливості вирішення : навч. посіб. // за заг. ред. Л. В. Трофімової. – К. : КНТ, 2011. – 360 с.
21. Николюкин С.В. Альтернативные способы урегулирование споров в системе защиты гражданских прав / С.В. Николюкин // Образование и право. – 2012. – № 9. – с.93-114.
22. Словник української мови, тт. 1—11. – Київ: «Наукова думка», 1970—1980. – т.1. – 1970. – [під ред. А. А. Бурячка, Г. М. Гнатюка, П. Й. Горещького, Н. І. Швидкої]. – 799 с.
23. Севастьянов Г.В. Концепция частного процессуального права (права альтернативного разрешения споров) // Третейский суд. – 2009. – № 1. – С. 25-32.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В.Т.Бусел, редактори-лексикографи : В.Т. Бусел, М.Д. Василюк-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко. – К.-Ірпінь: ВТФ«Перун», 2005. – 1728 с.
25. L. von Bertalanffy, General System Theory – A Critical Review, «General Systems», vol. VII, 1962, p. 1—20. Перевод Н. С. Юлиной. – Электронный ресурс. – Режим дост. : <http://www.evolbiol.ru/bertalanfi.htm>.
26. Білуха М. Г. Основи наукових досліджень: Підручник для студ. екон. спец. вузів / М. Г. Білуха. – К.: Вища школа., 1997. – 271 с.
27. Хрестоматія альтернативного разрешення споров: Учебно-методические материалы и практические рекомендации / Сост. Г.В.Севастьянов. – СПб.: АНО «Редакция журнала «Третейский суд», 2009. – 528 с.
28. Краснослободцева Н.К. Принцип диспозитивности в цивилистическом процессе / Н.К. Краснослободцева // Вопросы современной науки и практики. – Ун-т им. В.И.Вернадского. – 2013. – спецвыпуск № 44. – С. 67-71.

УДК 340.15:346.62 (477)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В 1991-1996 РР.

**Васильєв Є.О.,
к.ю.н., доцент**

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена становленню правового регулювання діяльності учасників ринків небанківських фінансових послуг у перші роки незалежності України. Розглянуто передумови створення та основні джерела правового регулювання ринків небанківських фінансових послуг в Україні в 1991–1996 рр. Виявлено основні засади та проблеми правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні в перші роки незалежності.

Ключові слова: ринки фінансових послуг, недержавні пенсійні фонди, кредитування, страхування, довірчі товариства.

Васильев Е.А. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЫНКОВ НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ В УКРАИНЕ В 1991-1996 ГГ. / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Статья посвящена становлению правового регулирования рынков небанковских финансовых услуг в первые годы независимости Украины. Рассмотрены предпосылки создания и основные источники правового регулирования рынков небанковских финансовых услуг в Украине в 1991-1996 гг. Выявлены основные принципы и проблемы правового регулирования рынков финансовых услуг в Украине в первые годы независимости.

Ключевые слова: рынок финансовых услуг, негосударственные пенсионные фонды, кредитование, страхование, доверительные общества.

Vasyliiev E.O. / LEGAL REGULATION OF NON-BANK FINANCIAL SERVICES IN UKRAINE IN 1991–1996 / Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

Article pursues a comprehensive analysis and synthesis of historical experience of legal regulation of financial services in Ukraine. The objective of the study, first of all, is to identify conditions and defining features of legal regulation of financial services in Ukraine over 1991-1996. The author reveals the background and the legal basis for the creation of the first commercial banks and insurance companies of independent Ukraine. Considered legal principles of brokering on securities carried banks and joint-stock companies, commercial, trust companies, investment funds, holdings and other financial intermediaries. We consider the legal status of the credit union as a civic organization whose main goal is finance and social protection of its members by bringing their personal savings for mutual credit. The article examines the legal basis for the creation and especially insurance companies and private pension funds. The legal status of trusts determined as additional liability companies, which provides representational activities under the agreement concluded with the client to implement their property rights. We present flaws in legal regulation of trusts, revealed the results of complex inspections of their activities. The author concludes that the one of the distinguishing features legal regulation of non-bank financial services in Ukraine for 1991-1996 was the absence of adequate mechanisms for monitoring the activities of market participants, non-bank financial services. The gaps in the legal regulation of non-bank financial services market, which took place during this period, caused by the lack of a single government agency, which was called to shape and implement state policy in this area.

Key words: financial services market, private pension funds, loans, insurance, trust companies.

Як впливає з Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», подолання негативних проявів у фінансовому секторі країни, що ускладнюються сучасними умовами розвитку світового фінансового ринку та загостренням кризових явищ у світовій економіці, є одним із пріоритетних напрямків діяльності держави. Це питання набуває особливої актуальності через стрімке погіршення основних макроекономічних показників України в поточному році. Розв'язання цього питання потребує комплексного аналізу та узагальнення історичного досвіду правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні.

Розвиток правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні в різних аспектах досліджувався в роботах вітчизняних вчених, таких як В. Авер'янов, І. Андрущенко, В. Базилевич, В. Грушко, К. Масляєва І. Назарчук, М. Сасенко, О. Ящишак та інших. Мета цієї статті – виявити основні засади та проблеми правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні в перші роки незалежності України (1991-1996 рр.).

Завданням дослідження, перш за все, є виявлення передумов та визначальних рис розвитку правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні в 1991–1996 рр., вироблення рекомендацій щодо їх подальшого вдосконалення. Новизна роботи полягає в комплексному історико-правовому аналізі законодавства, спрямованого на державне регулювання ринків фінансових послуг в Україні в перші роки незалежності (1991–1996 рр.).

Розглядаючи передумови становлення правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні можна дійти висновку, що пожвавлення економічної активності наприкінці 1980-х років та пошуки нових шляхів господарювання невинно вимагали створення відповідних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність новостворених фінансових установ.

Одним із перших законодавчих актів, що передбачав скасування державної монополії на фінансову діяльність, став Закон СРСР від 26.05.1988 «Про кооперацію в СРСР» [1], згідно з яким кооперативи отримували право надавати кредит за рахунок своїх коштів іншим підприємствам і організаціям.

Відповідно до ч.5 ст. 23 Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР» спілки (об'єднання) кооперативів набували право створювати госпрозрахункові галузеві або територіальні кооперативні банки. Такий кооперативний банк відповідно до закону вважався кредитною установою, яка на демократичних принципах забезпечує коштами розвиток кооперативу, провадить касово-розрахункове обслуговування, репрезентує його інтереси в господарських і фінансових органах. Кооперативні банки набували права мобілізувати вільні кошти кооперативу на договірних засадах, а також залучати кошти інших підприємств (організацій), громадян, отримувати позики у спеціалізованих банках СРСР.

Кооперативний банк відповідно до Закону «Про кооперацію в СРСР» мав право здійснювати посередницькі опе-

рації на ринку цінних паперів, зокрема операції, пов'язані з їх продажем, поверненням і виплатою доходів на ці цінні папери (акції). Передбачалось також створення фінансово-розрахункових центрів, які мали виступати в якості єдиного позичальника, а також платника за грошовими зобов'язаннями кооперативів перед бюджетом, банками, іншими підприємствами й організаціями.

Кооперативи та їх спілки (об'єднання) згідно з ч. 3 ст. 22 Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР» також набували права створювати кооперативні страхові установи, визначати умови, порядок і види страхування. Все це свідчило про наділення кооперативів та їх об'єднань широкими повноваженнями у сфері фінансової діяльності.

Із затвердженням Радою Міністрів СРСР «Положення про акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю» від 19.06.1990 р. та Постанови Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо демонополізації народного господарства» від 16.08.1990 р. займатися страховою діяльністю було дозволено акціонерним і взаємним товариствам [2, с.131].

Першими фінансовими установами стали комерційні банки «Таврія» (листопад 1988 р.), «Укрінбанк» (січень 1989 р.), «Легбанк» (червень 1989 р.), «Слов'янський» (серпень 1989 р.), а також страхові організації, частка яких у загальній системі страхування протягом 1988 – 1989 рр. не перевищувала 1 %. [3, с.241]

Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки від 01.11.1990 р. [4] передбачала реалізацію низки заходів, пов'язаних зі створенням фінансового ринку. Під фінансовим ринком розумілись ринки кредитних ресурсів, цінних паперів і валюти, які акумулюють та перерозподіляють тимчасово вільні грошові ресурси відповідно до потреб суб'єктів господарювання. Його формування передбачалось на базі ліквідації монополії держави в банківській системі, перетворення державних спеціалізованих банків у комерційні, розвитку всіх елементів ринкової інфраструктури.

Із прийняттям Закону УРСР від 20.03.1991 № 872-ХІІ «Про банки і банківську діяльність» було визначено статус Національного банку як центрального банку республіки, що проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, організує міжбанківські розрахунки, координує діяльність банківської системи в цілому тощо [5]. Національний банк відповідно до ст. 48 Закону № 872-ХІІ наділявся повноваженнями зі здійснення контролю за додержанням банками банківського законодавства. Повноваження Національного банку при цьому не включали контроль за діяльністю небанківських фінансових установ.

Законом «Про банки і банківську діяльність» у редакції від 20.03.1991 не розмежовувались фінансові та банківські операції, тому до банківських операцій були віднесені майже всі фінансові операції, в тому числі залучення і розміщення грошових вкладів та кредитів, фінансування капітальних вкладень за дорученням власників або розпорядників інвестованих коштів, операції з платіжними

документами та цінними паперами, факторинг, довірчі операції тощо. Водночас банкам не дозволялось виконання операцій із страхування, крім страхування валютних, кредитних та процентних ризиків. Відповідно до ст. 38 Закону УРСР «Про банки і банківську діяльність» ощадну справу в республіці мав здійснювати Ощадний банк УРСР та інші комерційні банки [5].

Першим законодавчим актом, який врегулював посередницьку діяльність на ринку цінних паперів, став Закон УРСР від 18.06.1991 №1201-ХІІ «Про цінні папери й фондову біржу» [6]. Посередницькою діяльністю, згідно зі ст. 26 Закону №1201-ХІІ, визнавалася діяльність із випуску та обігу цінних паперів, здійснювана банками, а також акціонерними товариствами, статутний фонд яких сформовано за рахунок виключно іменних акцій, та іншими товариствами, для яких операції із цінними паперами становлять виключний вид їх діяльності. Торговці здобували право здійснювати діяльність із випуску цінних паперів, комісійну діяльність по цінних паперах, комерційну діяльність по цінних паперах.

Відповідно до ст. 9 Закону України від 04.03.1992 № 2163-ХІІ «Про приватизацію майна державних підприємств» [7] передбачалося створення комерційних довірчих товариств, інвестиційних фондів, холдингів та інших фінансових посередників для обслуговування обігу приватизаційних майнових сертифікатів, створення первинного ринку приватизаційних паперів та подальшого його обслуговування, зниження ризику покупців при розміщенні вкладів в об'єкти приватизації.

Одними з перших професійних учасників ринку цінних паперів стала створена в листопаді 1991 року у формі акціонерного товариства інвестиційна компанія «Диком», а також створені у 1992 році компанії «КІНТО», ВАТ «Всеукраїнська інвестиційна компанія «Вінко» [8, с. 93]. На момент утворення цих компаній фактично було відсутнє законодавче регулювання їхньої діяльності.

Перша спроба розмежування фінансових та суто банківських послуг була здійснена у зв'язку з прийняттям Декрету Кабінету Міністрів України від 26 квітня 1993 р. № 38-93 «Про внесення змін і доповнень у Закон України «Про банки і банківську діяльність» [9], який визначав виключний перелік фінансових операцій, що мали право здійснювати банки. Здійснення інших, не включених до цього переліку операцій було можливе лише з дозволу Національного банку України. Крім того, ч.5 ст. 3 Закону «Про банки і банківську діяльність» встановлювалася заборона на здійснення іншими юридичними особами, крім банків, таких операцій, як залучення і розміщення грошових вкладів та кредитів, здійснення розрахунків за дорученням клієнтів, банків-кореспондентів та їх касове обслуговування, ведення рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, купівля і продаж в Україні і за кордоном металів.

До перших небанківських фінансових інститутів, сформованих після проголошення незалежності України, також належали кредитні спілки. Правові засади створення та діяльності кредитних спілок вперше були визначені Указом Президента від 20.03.1993 «Про тимчасове положення про кредитні спілки в Україні» [10]. Під кредитною спілкою розумілась громадська організація, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування. Створення кредитних спілок мало відбуватися у порядку, передбаченому Законом України «Про об'єднання громадян». При цьому статут кредитної спілки з питань кредитування та розрахунків мав погоджуватися з Національним банком України.

Діяльність кредитних спілок мала здійснюватись на засадах рівноправності їх членів; кожен член спілки, незалежно від розміру грошового внеску, має право одного голосу при вирішенні питань діяльності спілки. Членами

кредитної спілки, в тому числі її засновниками, могли бути громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, досягли 18 років, не обмежені судом у дієздатності та не перебувають у місцях позбавлення волі.

Протягом 1993-1996 рр., за свідченням В. Гончаренка, було створено близько 200 кредитних спілок, при цьому було виявлено низку проблем, які негативно впливали на розвиток кредитних спілок, стримують його та заважають розбудові в Україні міцної та повноцінної системи кредитних спілок. До таких проблем, зокрема, належали недостатнє розуміння державними органами та широкими верствами населення кооперативної природи кредитних спілок як неприбуткових громадсько-фінансових організацій, відсутність належної нормативної бази діяльності та проблема визначення статусу кредитної спілки, відсутність системи державного нагляду та підтримки [11, с. 187].

Із прийняттям Декрету «Про страхування» від 10.05.1993 спостерігається зростання чисельності страхових організацій в Україні. Так, якщо в 1991 році їх було 28, у 1992 році – 171, то надалі їх кількість стрімко зростає: 1993 р. – 455, 1994 р. – 616, 1995 р. – 655 страхових компаній [3, с.246]. Відповідно до ст.4 Декрету «Про страхування» [12] об'єктами страхування могли бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням страхувальника або застрахованої особи (особисте страхування), з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування), з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або майну громадянина, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування» вперше врегулював засади страхової діяльності в Україні. Декретом було передбачено здійснення страхових виплат за рахунок страхових резервів, однак згідно зі ст. 25 Декрету не дозволялось зараховувати до резервів понад 50% страхових платежів. Окрім того, запроваджувалось ліцензування страхової діяльності й державний нагляд за страховою діяльністю з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та для захисту інтересів страхувальників. Постановою Кабінету Міністрів від 07.09.1993 №709 «Про створення національної акціонерної страхової компанії «Оранта» Українська державна страхова комерційна організація, яка до початку 90-х рр. уособлювала державну монополію в галузі страхування, була перетворена у відкрите акціонерне товариство [13]. Водночас, як справедливо зазначає П. Литвин, утворення переломного етапу в розвитку страхового ринку, контролю за діяльністю страховиків не відбулось, більшість страхових компаній були неплатоспроможні [14, с. 334].

Інструкцією про умови ліцензування страхової діяльності на території України та контролю за їх дотриманням [15], прийнятою на виконання Декрету «Про страхування», передбачалась видача ліцензій на проведення добровільного та обов'язкового особистого страхування, майнового страхування, страхування відповідальності, перестрахування. До цих видів не включалося страхування, пов'язане з пенсійним забезпеченням страхувальника, яке згадувалось у ст.4 Декрету «Про страхування».

Специфіка діяльності страховиків у досліджуваному періоді проявлялася в широкому розповсюдженні договорів страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту, а також інфляційному страхуванні життя, яке мало на меті перетворення безготівкових страхових внесків підприємств на готівкові страхові виплати страхувальникам-фізичним особам та виплату страхувальнику в умовах гіперінфляції надвисоких відсотків за фактом закінчення терміну дії договору (від 3 місяців до одного року) [3, с.246].

Питання добровільного пенсійного забезпечення в Україні були вперше врегульовані Законом України від 05.11.1991 № 1788-XII «Про пенсійне забезпечення». Відповідно до ст. 9 Закону України «Про пенсійне забезпечення» поряд із державним пенсійним забезпеченням трудящі отримали право укладати договори добровільного страхування додаткової пенсії, водночас закон не містив жодних вимог щодо суб'єктів добровільного (недержавного) пенсійного страхування та порядку здійснення такої діяльності [16].

Протягом 1992 року були засновані перші недержавні пенсійні фонди. Серед найбільших недержавних пенсійних фондів були СПАС (м. Київ), «Добробут» (м. Київ), «Печерський» (м. Київ), ПФ банку «Україна» (м. Київ), ПФ «Укоопспілка» (м. Київ), «Європейський» (м. Харків), ПФ банку «Україна» «Народний» (м. Одеса) та «Оберіг» (м. Харків). Статутний капітал недержавних пенсійних фондів складав 20–30 тис. грн. Кількість вкладників недержавних пенсійних фондів нараховувалася на рівні 500–700 тис., а сума активів – близько 1,5 млн. дол. США [17]. Вони створювалися на підставі Закону України «Про господарські товариства» у формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю, а згодом також на підставі Декрету від 17.03.1993 № 23-93 «Про довірчі товариства».

Разом із тим, як відзначає В. Лопаків, у період з 1994 по 2002 рік були започатковані перші спроби створення перших регулятивних органів з питань недержавного пенсійного забезпечення, які відіграли значну роль як у розробці пенсійного законодавства, так і в спробах упорядкувати роботу недержавних пенсійних фондів. Одним із таких регулятивних структур були Асоціація на підтримку розвитку недержавного соціального страхування і Асоціація недержавних пенсійних фондів. Асоціація на підтримку розвитку недержавного соціального страхування – це міжнародний добродійний фонд, заснований у 1994 році. Діяльність Асоціації спрямовувалась на сприяння створенню в Україні законодавчих умов функціонування системи недержавного соціального страхування [18, с.170].

Під довірчим товариством, як зазначено в Декреті від 17.03.1993 № 23-93, розумілось товариство з додатковою відповідальністю, яке здійснює представницьку діяльність відповідно до договору, укладеного з довірцями майна щодо реалізації їх прав власників [19]. Найбільшого поширення довірчі товариства набули у 1994-1995 рр. через їх активну роль у реалізації сертифікатної приватизації в Україні. При цьому Інструкція про умови ліцензування щодо представницької діяльності з приватизаційними паперами [20] була затверджена лише через півроку наказом Фонду державного майна України й не містила жодних дієвих засобів контролю за дотриманням ліцензійних умов.

Хоча певні прогалини в правовому регулюванні діяльності довірчих товариств на ринку цінних паперів були усунуті з прийняттям Положення про порядок обліку та контролю за діяльністю довірчих товариств у ході розміщення приватизаційних паперів, затвердженого спільним наказом Фонду державного майна України, Міністерства фінансів України та Національного банку України від

23.03.1994 №153/18-440/108 з наступними змінами та доповненнями [21], однак повністю усунути зловживання, пов'язані з наданням посередницьких послуг на ринку цінних паперів, не вдалося.

Як свідчить Постанова Кабінету Міністрів України від 01.11.1995 № 873 «Про результати комплексних перевірок діяльності довірчих товариств» [22], було виявлено низку порушень у діяльності довірчих товариств, які призвели до того, що довірчі товариства опинилися поза контролем з боку державних органів, отримали можливість працювати з порушеннями, завдаючи громадянам збитків, які відшкодувати практично неможливо. Найбільших збитків громадянам завдала діяльність небанківських фінансових установ, функціонування яких не регламентувалось Декретом Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства», зокрема Українського будинку селенгу та недержавного пенсійного фонду «Оберіг».

Постановою Кабінету Міністрів України від 01.11.1995 підкреслювалось, що вузьковідомчі інтереси Фонду державного майна, Міністерства фінансів, Національного банку, проявлені під час підготовки Декрету Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства», стали причиною того, що діяльність довірчих товариств щодо залучення майна громадян, окрім приватизаційних паперів, опинилася поза контролем державних органів.

Постановою Верховної Ради України від 22.12.1995 № 491/95-ВР «Про усунення зловживань у процесі залучення суб'єктами підприємницької діяльності грошових коштів громадян» було визначено, що до законодавчого врегулювання діяльності небанківських фінансових установ забороняється залучення грошових коштів громадян суб'єктами підприємницької діяльності, для яких цей вид діяльності не передбачений спеціальним законодавством України [23].

У досліджуваній період через відсутність відповідної нормативної бази на українському фінансовому ринку не було представлено лізингових і факторингових компаній, а їх функції виконували банки. Так, наприклад, надання факторингових послуг регламентувалося листом НБУ від 04.05.1992 «Щодо методичних рекомендацій по наданню послуг підприємствам та організаціям через факторинг» [3, с.248].

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що однією з визначальних рис правового регулювання ринків небанківських фінансових послуг в Україні протягом 1991–1996 рр. була відсутність належних механізмів контролю за діяльністю учасників ринків небанківських фінансових послуг. Прогалини в правовому регулюванні діяльності учасників ринків небанківських фінансових послуг, що мали місце в цей період, пояснюються, в першу чергу, відсутністю єдиного державного органу, який мав формувати та реалізовувати державну політику в цій сфері. Діяльність фінансових посередників протягом тривалого часу перебувала поза увагою держави, що спричинило величезні збитки для населення та призвело до втрати довіри до фінансових установ. Водночас у цей період намітились тенденції до створення самоврядних органів, що мали сприяти розвитку окремих фінансових інститутів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон СРСР від 26.05.1988 року №8998-XI «Про кооперацію в СРСР» // Відомості Верховної Ради СРСР. – 1988. – № 22. – Ст. 355.
2. Фурман В. М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх розв'язання / В.М. Фурман // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 131–140.
3. Коваленко Ю.М. Інституціоналізація фінансового сектору економіки: [монографія] / Ю.М. Коваленко; Національний університет ДПС України. – Ірпін, 2013. – 608 с.
4. Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки від 01.11.1990 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 48. – Ст. 632.
5. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 281
6. Закон УРСР від 18.06.1991 р. №1201-XII «Про цінні папери й фондову біржу» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 38. – Ст. 508.
7. Закон України «Про приватизацію майна державних підприємств»: від 04.03.1992 №2163-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348.

8. Назарчук М.И. Особенности формирования фондового рынка Украины в первой половине 90-х годов XX века / М.И. Назарчук [Текст] // *Економічний вісник Донбасу*. – 2009. – № 3 – С. 91–107.
9. Декрет Кабінету Міністрів України від 26 квітня 1993 р. № 38-93 «Про внесення змін і доповнень у Закон України «Про банки і банківську діяльність» // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. – № 24. Ст. 272.
10. Указ Президента України від 20.09.1993 № 377/93 «Про Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні» // *Урядовий кур'єр*. – 1993. – № 154 (19.10.93).
11. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи. Міжнародний досвід та українська практика / В.В. Гончаренко – К.: Наукова думка, 1997. – 240 с.
12. Декрет Кабінету Міністрів України від 10.05.1993 № 47-93 «Про страхування» // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. – № 29. – Ст. 320.
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 № 709 «Про створення Національної акціонерної страхової компанії «Оранта» // *Урядовий кур'єр*. – 1993. – № 138.
14. Литвин П.В. Розвиток нормативно-правової бази страхування в Україні / П.В. Литвин // *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». – 2012. – Вип. 3(38). С. 333–340.
15. Наказ Міністерства фінансів України від 29.06.1993 №43 «Про затвердження Інструкції про умови ліцензування страхової діяльності на території України та контролю за їх дотриманням» // *Урядовий кур'єр*. – 1993. – № 109-110 (22.07.1993).
16. Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII «Про пенсійне забезпечення» // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 3. – Ст. 10.
17. Грушко В.І. Пенсійна система України: Навч. посіб. / В.І. Грушко, Н.В. Грушко, О.В. Бевзенко, О.В. Красота, С.М. Лаптев. – К.: Кондор, 2006. – 336 с.
18. Лопаков В.С. Стан розвитку недержавного пенсійного забезпечення України в сучасних умовах / В.С. Лопаков // *Інтелекція і влада*. – 2012. – Вип.25: Історія. – С. 166–174.
19. Декрет Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства» : від 17.03.1993 № 23-93 // *Відомості Верховної Ради України*. – 1993. – № 19. – Ст. 207.
20. Про затвердження Інструкції про умови ліцензування щодо представницької діяльності з приватизаційними паперами : Наказ Фонду державного майна України від 25.11.1993 р. № 514 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0189-93>
21. Про затвердження Положення про порядок обліку та контролю за діяльністю довірчих товариств у ході розміщення приватизаційних паперів : Наказ Фонду державного майна України, Міністерства фінансів України та Національного банку України від 23.03.1994 № 153/18-440/108 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0071-94>
22. О результатах комплексных проверок деятельности доверительных обществ: Постановление КМ Украины от 01.11.1995 №873 // *Государственный информационный бюллетень о приватизации*. – 1996. – № 1. – С. 30–35.
23. Постанова Верховної Ради України від 22.12.1995 р. № 491/95-ВР «Про усунення зловживань у процесі залучення суб'єктами підприємницької діяльності грошових коштів громадян» // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 2. – Ст. 5

УДК 34 (477)

ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНИЙ БАНДИТИЗМ» У НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ СРСР ТА УСРР (1917-1920 РР.)

Кульгавець Х.Ю.,
к.ю.н., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті розкриваються передумови зародження «політичного бандитизму» на теренах УСРР, досліджуються методи боротьби радянських каральних органів з контрреволюційними проявами в період встановлення й утвердження більшовицької влади в Україні. Проаналізовано нормативно-правові акти центральних та відомчих органів щодо діяльності, спрямованої на ліквідацію незгодних із політикою більшовицького режиму.

Ключові слова: політичний бандитизм, контрреволюційний злочин, селянський рух опору, відомчі нормативно-правові акти, органи внутрішніх справ, органи державної безпеки.

Кульгавець К.Ю. / ПОНЯТИЕ «ПОЛИТИЧЕСКИЙ БАНДИТИЗМ» В НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТАХ СССР И УСРР (1917-1920 ГГ.) / Львовский государственный университет внутренних дел, Украина

В статье раскрываются предпосылки зарождения «политического бандитизма» на территории УСРР, исследуются методы борьбы советских карательных органов с контрреволюционными проявлениями в период установления и утверждения большевистской власти в Украине. Проанализированы нормативно-правовые акты центральных и ведомственных органов о деятельности, направленной на ликвидацию несогласных с политикой большевистского режима.

Ключевые слова: политический бандитизм, контрреволюционное преступление, крестьянское движение сопротивления, ведомственные нормативно-правовые акты, органы внутренних дел, органы государственной безопасности.

Kulgavets C.Y. / «POLITICAL GANGSTERISM» IN THE NORMATIVE AND LEGAL ACTS OF THE USSR AND THE UKRAINIAN SSR (1917-1920'S YEARS) / Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine

The article deals with the preconditions for formation of the concept of «political gangsterism» on the territory of the Ukrainian SSR; the methods and results of the struggle against peasant revolts during the establishment and consolidation of Bolshevik power in Ukraine. The normative and legal acts of the Soviet central and departmental authorities concerning «the struggle against counter-revolution» are analyzed.

The Bolsheviks' policy of creating a new social and economic regime had not desirable and expected support among the Ukrainian peasantry proclaiming their dissatisfaction with an anti-democratic political regime and exciting armed resistance and mass rebellions. The Bolshevik authorities defined the peasant armed resistance movement in Ukraine as «armed and political» gangsterism, counter-revolution, and its liquidation was one of the conditions for strengthening the «dictatorship of the proletariat».

The interpretation of the concept of «counterrevolutionary crime» was contained in the Criminal Codes of the Russian SFSR and the Ukrainian SSR and it included a wide list of acts that were subject to the specified norm.

A temporary special function of the struggle against the Ukrainian national and liberation insurrectional movement was given to the Soviet bodies of Internal Affairs and State security. The methods and directions of punitive bodies were classified with confidential departmental circulars, instructions, orders, etc.